

ריח הגט

ריח הגט

תנו בריש פרק המגרש (פב.): "המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני, ר' אליעזר מתיר וחכמים אוסרים". הגמ' על אתר מסיקה, שנחלקו ב"חוץ"; דהיינו, באדם שגירש את אשתו ואמר לה "הרי את מותרת לכל אדם חוץ מפלוני". בהמשך הגמ' מובא ההסבר למחלוקתם:

"ר' יוחנן אמר: טעמא דר' אליעזר מהכא: 'ואישה גרושה מאישה לא יקחו' אפילו לא נתגרשה אלא מאישה נפסלה מן הכהונה, אלמא הוי גיטא. ורבנן אסור כהונה שאני".

שיטת חכמים לכאורה תמוהה. מדוע אישה זו נאסרה לכהן אם אינה מגורשת? הרי ברור שרק גט אוסרה לכהונה, כפי שהגמ' [ביבמות \(נב.\)](#) טוענת, ש"אם יהיב לה ניירא בעלמא איה נפסלת לכהונה". ואם כן יש לתמוה, מה אוסרה כאן? צריך לומר, שאמנם אין כאן ניירא בעלמא, אך גם אין כאן גט גמור, והוא רק אוסרה לכהונה. דין זה נקרא "ריח הגט". במאמר זה אנסה ללבן דין זה, לעמוד על מקורו, אופיו והיקפו.

א. מקור ריח הגט:

פשטות לשון הגמ' מורה, שדין ריח הגט הינו מדאורייתא. וכך מפורש ברשב"א (פד:), ד"ה כיצד יעשה):

"מדמייתין טעמא לעיל לר' אליעזר מאישה גרושה מאישה, ש"מ דאורייתא קאמר, ועלה קאמרינן לרבנן איסור כהונה שאני, ש"נ דלרבנן נמי דאורייתא קאמר שהיא נפסלת מן הכהונה, דאי לא, לימא: 'ורבנן אסור כהונה'".

וכן גם מפורש בשו"ת הריב"ש, סימן שמ"ח. אך ברמב"ם (גירושין י, א) מבואר שזה רק מדרבנן:

"כל מקום שאמרנו בחיבור זה שהגט בטל או אינו גט או אינה מגורשת איה הרי זה גט בטל מן התורה, ועדיין היא אשת איש גמורה, ואם נישאת איה תצא, והולד ממזר, ואם היה בעלה כהן איה לא נאסרה עליו משום גרושה. חוץ מן המגרש את אשתו ואמר לה 'הרי את מגורשת ממני ואין את מותרת לכל אדם', שאף על פי שאין זה גט הרי זה פסולה לכהונה מדבריהן, שנאמר 'ואישה גרושה מאישה'. אמרו חכמים: אפילו לא נתגרשה אלא מאישה ולא הותרה לכל איה נאסרה לכהונה.

וזהו ריח הגט שפוסל בכהונה מדבריהן".

ה"שאגת אריה" מציע (שו"ת החדשות, שאלה ב), שאף הרמב"ם סבור שריח הגט פוסל לכהונה מדאורייתא, וכתב "מדבריהן", כדרכו לקרוא לדינים מדאורייתא שאינם מפורשים בקרא אלא נלמדים מדרשה "דברי סופרים" [1]. דבריו נראים דחוקים, משום שדרך הרמב"ם לקרוא להם "דברי סופרים" [2], ופשטות המונח "מדבריהם" מורה שזה מדרבנן. וכן גם הבינו הריב"ש לעיל.

ב. אופי ריח הגט:

ר' אליעזר טוען שבגט 'חוץ' [3] הגט מתירה לעולם, חוץ מאשר לאותו פלוני. ובפשטות הוא מבין, שאף בריח הגט (כשאסרה בגט לכל העולם) יש חלות לגט, ולכן נאסרה לכהן. אך בתוספות (ד"ה אפילו) כתבו אחרת:

"ואם תאמר, והא ודאי דאיסור כהונה שאני, דבא אם לא נתגרשה אלא מאישה ולא הותרה לשום אדם, פשיטא דאפילו לר' אליעזר לא הוי גט כלל בעלמא, ואם מת מורת להתייבם, ואף על פי שפסולה לכהונה? ויש לומר דהכי מייתי, דכיוון דאפילו לא נתגרשה אלא מאישה פסולה לכהונה, א"כ כי אמר חוץ מפלוני הוי גט גמור, דאם לא הוי גט, סברא הוא דבלא נתגרשה אלא מאישה אפילו ריח הגט לא הוי, ולא היה אוסרה הכתוב לכהנים".

שיטת התוס' אליבא דר' אליעזר היא שרק אם הגט מתירה למישהו [4] הגט חל. אך אם הוא לא מתירה לשום אדם [5] אף ר' אליעזר מודה שהגט לא חל, ואם מת היא מתייבמת. למרות זאת, טוענים התוס', יכול ר' אליעזר להוכיח את שיטתו מריח הגט.

לצורך הסבר הדברים יש לבדוק את הבעייתיות שיש בגט 'חוץ', וישנן שתי אפשרויות בעניין:

(1) הגט לא יחול אם אינו כורת לגמרי, והחיסרון הינו מצד הגירושין.

(2) לא רק שהגט לא חל, אלא שאף אין מעשה גירושין [6] וכאילו נתן ניירא בעלמא.

לחידוד ולביאור המושגים, יעויין בגמ' (כד:): "במערבא אמרי משמא דר' אלעזר: שמאל ולילה פסולות ופוסלות, קטן ואנפיליא פסולות ואינן פוסלות" [7] ביחס לחליצה. רש"י שם ביאר את החילוק, שבשמאל ולילה "שם חליצה עלה אלא שלא נעשית בהכשרה", ולכן הם פוסלים על האחים, מה שאין כן בקטן ואנפיליא "לאו חליצה כלל", ולכן הם לא פוסלים. הרי שיש שני סוגי פסולים: יש מעשה חליצה שלא חל מחמת פסול צדדי, ומעשה החליצה לבדו פוסל; ויש פסול מהותי שמפקיע שם חליצה ובו אין אפילו מעשה חליצה, והוא לא פוסל על האחים.

במקביל יש לומר לגבי גט 'חוץ'. ר' אליעזר אמנם אינו מוכיח מריח הגט שגט 'חוץ' חל, אך הוא מוכיח משם שישנו מעשה גירושין בגט 'חוץ'. לו יצוייר שבגט 'חוץ' לא היה מעשה גירושין, הוא לא היה פוסל לכהונה, כפי שהגמ' ביבמות (נב.) אומרת בפשיטות שאם יהיב לה ניירא בעלמא

לא פסלה לכהונה. רק גם עם פסול צדדני, בו נשאר מעשה גירושין ² פוסל לכהונה. אך לכך שגם גט 'חוץ' חל, לא הביא ר' אלעזר ראייה מריח הגט, כנראה הבין מסברא שחל.

בדעת חכמים, הסוברים "איסור כהונה שאני", יש להבין:

(א) בגט 'חוץ' אף הם מודים שיש מעשה גירושין (למרות שלדעתם הגט עדיין לא חל), ולאיסור כהונה סאגי במעשה גירושין.

(ב) הגדרת מעשה הגירושין ביחס לאיסור הכהונה שונה מהגדרתו ביחס לישראל, ובגט 'חוץ' אין אפילו מעשה גירושין.

לפי זה, שיטת התוס' היא שאין צורך בחלות לגט כדי לאסור לכהונה, אלא מעשה גירושין לבדו אוסרה לכהונה לכולי עלמא.

אך לעומת זה יעויין בתוס' רא"ש (על אתר), שהבין שבריה הגט אכן חל: "אם מת אינה מתייבמת, דמקריא גרושת אחיו". וכן משמע ברשב"א (פד:): "דגט זה כבר חל מקצתו, וגירש ליפסל לכהונה". ובדעת ר' אליעזר ניתן להבין אם כן, שרק גט שחל פוסל לכהונה, ובריה הגט יש לגט חלות חלקית.

ובביאור העניין ניתן לומר כך: בקידושין ישנם שני עניינים ²

(1) קניין הבעל באשתו וזיקתם זה לזה [3].

(2) איסורה לעולם.

וכנראה שר' אליעזר הבין שניתן להפריד ביניהם. בריח הגט, הגט מתיר רק את הזיקה בינו לבינה, "הרי את מגורשת ממני"; אך איסורה לעולם נשאר בעינו, "ואי את מותרת לכל אדם" [4]. וכך ודאי סברת הגמ' בקידושין בהוא אמינא (יג:), שם חיפשה מקור לכך שמיתת הבעל מתירה את האישה להינשא לעולם. ונראה פשוט שהיא כבר לא אשתו, ואף על פי כן סברה הגמ' שיתכן שאיסורה לעולם יישאר. יוצא אם כן לשיטת ר' אליעזר, שכדי לפסול לכהונה מספיקה חלות חלקית בה האישות בטלה, אך יש צורך בחלות ולא סגי במעשה גירושין.

בדעת חכמים ניתן להבין:

(1) אף הם מודים לר' אליעזר שיש חלות לגבי האישות, הויה זו האוסרת לכהונה, אך את איסורה של האישה לעולם לא ניתן לפמל, ואם נאסרת לאחד ² תיאסר לכולם. ולפי זה, אף לחכמים היא איננה יותר אשתו ² ולא תתייבם.

(2) אין שום חלות לגט, אלא רק מעשה גירושין, וזהו האוסרה לכהונה.

עוד ניתן להציע, שלר' אליעזר הגט חל לבטל את הנישואין אך לא את הקידושין. "מתגרשה

מאישה" פירושו שנישואיה בטלו. ואמו"ר שליט"א הציע, שמצאנו מעין זה בזיקה, שם נישואי אחיו שמת ירדו לדרגת אירוסין עם אחיו היבם. וזה בהמחה שהזיקה ליבם הינה המשך קידושי אחיו המת, ולא זיקה חדשה שנוצרת בינו לבניה [5]. (ועיין [ביבמות יז](#); דלמאן דאמר יש זיקה [6] היבם אסור בקרובותיה, ובנדריים עד. במחלוקת התנאים האם היבם מפר נדריה ואם אוכלת בתרומה מדאורייתא. ויש להצי שמעמדה כארוסה).

סיכום: לדעת התוס' [7]

האוסר לכהונה לכולי עלמא הוא מעשה הגירושין.

לדעת תוס' רא"ש והרשב"א [8]

לר' אליעזר: האוסר לכהונה הוא חלות חלקית של הגט.

לחכמים: או שחלות חלקית אוסרת לכהונה, או שמעשה גירושין אוסר לכהונה.

ג. היקף דין ריח הגט:

לאור היסודות שהונחו בחלק א, יש לדון בהיקף דין ריח הגט [6]. בגמרא מצינו עוד מקרים בהם גט פוסל לכהונה, אף שאינו מתירה לעולם. ויש לדון:

(א) האם זה פוסל לכהונה מדאורייתא (לדעת הרשב"א והריב"ש שריח הגט הוא מדאורייתא).

(ב) גם אם זה פוסל רק מדרבנן, יש לדון באופי תקנת חכמים. האם מדרבנן זהו אמנם ניירא בעלמא ואין כאן שום גט, ואף על פי כן במקרים מסויימים אסרו לכהונה, או שמא מדרבנן יש כאן חלות חלקית או לפחות מעשה גירושין, ותקנת חכמים היא הרחבת ריח הגט דאורייתא.

כדי לבחון שאלת היקף ריח הגט, יש לדון באופי הפסולים השונים: האם הם פסולים מהותיים בהם אין אפילו מעשה גירושין וחלות חלקית, או האם ישנם גם פסולים צדדיים, בהם ניתן לומר שלמרות שהגירושין לא חלו [9] היה מעשה גירושין או אפילו חלות חלקית לגט. לצורך העניין יש לבוא ולבחון את כל פסולי הגט ולעמוד על אופי עשרת הדברים שהן עיקר גט מן התורה, אותם מונה הרמב"ם בריש הלכות גירושין. אני אתמקד רק באותם פסולים בהם מצאתי דיון מפורש ביחס לריח הגט [7].

(א) הדבר העשירי ברמב"ם הוא "שיהיה הבעל או שלוחו הוא נותנו לה". עיין [בירושלמי גיטין ב](#), [1] ביחס לעבד היה שליח הולכה בגט: "ר' יעקב בר' אחא בשם רב הושעיא, מעשה היה וכהנת הייתה ולא חשו להן משום ריח פסול". והדברים ברורים: כיוון שעבד פסול להיות שליח הולכה [8] הרי זה כאילו אדם מן השוק נתן לה גט, ואין כאן גירושין כלל.

ב) הדבר השמיני ברמב"ם הוא "שיתננו לה בפני עדים". ויש לדון מה דין גט בלי עדים, האם הוא פוסל לכהונה.

בתוספתא איתא (פ"ו): "הנותן גט לאשתו ולא סיהדו, בית שמאי אומרים פסלה מן הכהונה". ולא מבואר האם יש מי שחולק עליהם, ובפשטות זו דעת יחיד. ומפשטות לשונם משמע שאין עדים כלל, לא עדי חתימה ולא עדי מסירה. ובהבנת שיטתם ניתן לומר:

א. באמת אין כאן מעשה גירושין, וזו גזירה צדדית מדרבנן.

ב. יש מעשה גירושין הפסולה לכהונה, אלא שאין חלות גט. דבר זה יובן על פי שיטת הרמב"ם (גירושין א, יג):

"ומניין שיתננו לה בפני עדים? הרי הוא אומר 'על פי שניים עדים או שלושה עדים יקום דבר', ואי אפשר שתהיה זו היום ערווה והבא עליה במיתת בית דין ולמחר תהיה מותרת בלא עדים, לפיכך אם נתן לה גט בינו לבינה ואפילו בעד אחד [9] אינו גט כלל".

והקשה א"ז הגאון ר' משה הלוי סולובייצ'יק זצ"ל, מדוע נזקק הרמב"ם לטעם זה של "אין דבר שבערווה פחות משניים", ולא אמר שצריך עדים כבכל שטר המצריך עדים [9]? וביאר הגר"מ ז"ל, שלדעת הרמב"ם גט איננו שטר ובו עדים שמעידים [10], ואינו מהווה כתב עדים, אלא זהו "ספר כריתות", שהוא כתבו של הבעל ובו הוא מגרש, ומגזירת הכתוב "וכתב לה ספר כריתות". ולכן בגט בעינן שייכתב בלשון הבעל בגוף ראשון, וייתכן שזה מדאורייתא דבעינן שיהיה כתבו [11]. וכן מפורש ברש"י (כב; ד"ה ר' אליעזר), שלר' אליעזר בעינן עדי מסירה מצד "אין דבר שבערווה פחות משניים". לכן נזקק הרמב"ם לטעמא ד"אין דבר שבערווה פחות משניים", משום שהחפצא של הגט באמת אינו מצריך עדים, עכת"ד. לפי זה, החפצא של הגט שלם גם כאשר אין עדים. זקוקים אנו לעדים רק בשביל חלות הגירושין. ויתרה מזו, ידויק בלשון הרמב"ם: "ואי אפשר שתהיה זו היום ערווה הובא עליה במיתת בית דין, ולמחר תהיה מותרת בלא עדים". הרי שצריכים עדים בשביל חלות היתרה לעולם. וניתן לומר בשיטת בית שמאי, שהם הבינו שבגט בלי עדים יש לכל הפחות מעשה גירושין, שהרי הוא נותר גט שלם, ואנו זקוקים לעדים רק בשביל חלות הגט [12]. יתירה מזו, אולי אפילו יש חלות חלקית לגט זה, שהוא מבטל את נישואיו או קניינו של הבעל באשתו, אך אינו חל כדי להתירה לעולם.

ביחס לשיטת ר' מאיר, דעדי חתימה כרתי, אומרת הגמ' (פו):

"וכן אמר יעקב בר אידי אמר ר' יהושע בן לוי: הלכה כר' אלעזר בגיטין. ור' ינאי אמר: אפילו ריח הגט אין בו".

והדברים ברורים: אליבא דר' מאיר, העדים צריכים להיות חלק מהגט, וגט בלי עדים הינו כניירא בעלמא [9] ולכן אינה מגורשת.

ביחס לשיטת ר' אלעזר, מה דין המגרש בעדי חתימה בלי עדי מסירה? אם נסבור כדעת רבינו אפרים וסיעתו, שלר' אלעזר בק עדי מסירה כרתי ולא עדי חתימה, נחלקו האחרונים. דעת ה"שאגת אריה" שאין ריח הגט, וב"דרכי משה" (אבן העזר, סימן קנ) הביא בשם הגהות אלפסי החדשים, "דהוא הדין גט שיש עליו עדי חתימה ונמסר בלא עדים, שאף על גב דפסול מדאורייתא ב מכל מקום פוסל לכהונה".

וביסוד מחלוקתם, נראה שאפשר לתלות את זה בהבנת שיטת ר' אלעזר. אם נבין שאף רק אלעזר מצריך שהעדים יצטרפו לגט (ולא כהבנת הגר"מ ז"ל ברמב"ם), הרי שיש להבין באחת משתי אפשרויות מדוע בק עדי מסירה כרתי:

(א) באמת עדי חתימה מצטרפים לגט לאשוויי שטרא, אך הם לא יכולים להיות עדים לקיום הדבר על המסירה, ולכן צריך עדי מסירה.

(ב) עדי חתימה לא מספיקים אפילו לאשוויי שטרא, כי בעיני לוי עדים לגט בשעת יצירתו וחלותו ולא בשעת כתיבתו, וכפי שביאר אמו"ר שליט"א בשיעוריו.

ויש לומר דבהא פליגי. ה"שאגת אריה" סובר כהבנה השנייה שהצענו, ואם כן, אין כאן עדים שמצורפים לגט, ויש חיסרון בחפצא של הט, וזה ניירא בעלמא. מה שאין כן לדעת הגהות אלפסי החדשים, אף לר' אלעזר סגי בעדי חתימה לאשוויי שטרא, ואם כן יש כאן חפצא מושלם של גט. ואמנם אינן חל, אך הוא פוסל לכהונה, וכפי שביארנו בדעת בית שמאי [13].

במגרש בגט בלי עדים כלל ב לא עדי חתימה ולא עדי מסירה ב לדעת ר' אלעזר, נראה שתלוי בדברינו לעיל. אם נבין כהבנת הגר"מ זצ"ל, שלר' אלעזר צריך עדים רק לחלות הגירושין ולא די שיצטרפו לגט, ייתכן שיפסול לכהונה ב כדעת בית שמאי. אם אם נבין שאף ר' אלעזר מודה שגט צריך עדים, וכי עדי מסירה מצטרפים לחפצא של הגט, נראה שלא יפסול לכהונה.

(ג) הדבר הראשון ברמב"ם הוא, "שלא יגרש האיש אלא ברצונו". הגמ' (פח:) אומרת:

"אמר ר' נחמן אמר שמואל: גט המעושה בישראל כדין כשר, שלא כדין פסול ופוסל, ובעובדי כוכבים כדין פסול ופוסל, שלא כדין אפילו ריח הגט אין בו".

ומסיקה הגמ' שמדאורייתא עכו"ם לאו בני עישויי ניהו, וגט מעושה על ידי עכו"ם כדין פסול משום "בכדין דישראל מיחלף". ומסיבר רש"י (ד"ה כדין): "אף על גא דלאו גיטא הוא, גזור ביה רבנן לפסול בכהונה משום דמיחלף בכדין דישראל וכו'". ויש לדון כאן, האם מדרבנן פוסל לכהונה אף שאינו גט, או שמדרבנן יש כאן מעשה גירושין. והרמב"ם (גירושין ב, כ) פסק נגד הגמ', כפי שהעיר ה"כסף משנה" על אתר, ומדבריו משמע שמדאורייתא כשר ב ורבנן פסלוהו. ולפי זה אין לדייק מכאן לגבי אופי ריח הגט מדרבנן.

(ד) הדבר החמישי ברמב"ם הוא, "שיהיה נכתב לשמה". במשנה (כד.) איתא:

"כל גט שנכתב שלא לשום אישה פסול. כיצד, היה עובר בשוק ושמע קול סופרים מקרים איש פלוני מגרש את פלונית ממקום פלוני, ואמר זה שמי וזה שם אשתי [?] פסול לגרש בו. יתר מיכן, כתב לגרש את אשתו ונמלך, מצאו בן עירו ואמרו לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך -פסול לגרש בו. יתר מיכן, היו לו שתי נשים ושמותיהן שוות [?] כתב לגרש את הגדולה לא יגרש בו את הקטנה. יתר מיכן, אמר ללבבלר כתוב לאיזו שארצה אגרש [?] פסול לגרש בו".

ובגמרא נחלקו אמוראים:

"אמר רב: כולן פוסלין בכהונה חוץ מן הראשון. ושמואל אמר: אף ראשון נמי פוסל. ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר שמואל כל מקום ששנו חכמים גט פסול [?] פסול ופוסל, חליצה פסולה [?] פסולה ופוסלתה מן האחים. זעירי אמר: כולן אין פוסלין חוץ מן האחרון, וכן אמר רב אסי: כולם אין פוסלין חוץ מן האחרון. ור' יוחנן אמר: אף אחרון נמי אינו פסול".

ובביאור מחלוקתם נראה שיש שתי אפשרויות: (1) נחלקו בהבנת ריח הגט. (2) נחלקו בהבנת דין 'לשמה'.

על פי האפשרות השנייה, לכולי עלמא ריח הגט פוסל רק אם היה מעשה גירושין, ולא כגזירה בעלמא, ומחלוקתם היא בהבנת 'לשמה' בגט. לכולי עלמא הגירושין חלים רק אם הגט נכתב לשם האיש והאישה ולשם גירושין. אך דעת רב היא, שאם הגט נגתב לשם גירושין בלבד [?] הוא כבר איננו ניירא בעלמא, והפך לגט בחפצא [14]. ובכך סגי כדי שתוגדר נתינתו כמעשה גירושין, ופוסל לכהונה. ואילו לדעת ר' יוחנן כולן אינן פוסלין, כיוון שכל עוד שלא נכתב לשם האיש ולשם האישה [?] אינו אלא ניירא בעלמא. ובדעת זעירי יש לומר שהסתפק האם יש ברירה, או אף שאין ברירה [?] כיוון שכתב לשם איזו שירצה לחומרא אמרינן יש ברירה. אך בדעת שמואל קשה לבאר שיש כאן מעשה גירושין, כי לדעתו פוסל לכהונה אפילו אם לא כתב לשם גירושין כלל! ויותר נראה בדעתו, שריח הגט פוסל כגזירה צדדית, אף שזה ניירא בעלמא. אך שמואל השווה גט פסול לחליצה פסולה, וכבר ביארנו שבחליצה פסולה יש מעשה חליצה אף שלא חל. ומהשוואת שמואל משמע, שגם בגט שנכתב שלא לשמה כלל [?] יש מעשה גירושין.

על פי האפשרות הראשונה, המחלוקת היא בהבנת ריח הגט: ייתכן שלכולי עלמא, גט שנכתב שלא לשמה אינו גט כלל, ואפילו אם נכתב לשם גירושין, אך נחלקו בהבנת ריח הגט: לרב ולשמואל ריח הגט פוסל מדברנן גם אם אין מעשה גירושין וכגזירה מדברנן, ורק שנחלקו מתי גזרו. ואילו לדעת זעירי ור' יוחנן ריח הגט פוסל רק אם יש מעשה גירושין, ולכן לר' יוחנן לא פוסל כלל, ולזעירי פוסל במקרה של ברירה.

(ה) מצאנו מחלוקת בית שמאי ובית הלל גבי מקרים שלא קשורים לעשרת הדברים. במשנה (פא.) איתא:

"כתב לגרש את אשתו ונמלך, בית שמאי אומרים: פסלה מן הכהונה, ובית הלל אומרים: אף על פי שנתנו לה על תנאי ולא נעשה התנאי [?] לא פסלה מן הכהונה".

ומשמע שבתרתי פליגי, בכתב לגרש ונמלך, ובמגרש על תנאי ולא נתקיים התנאי ('כתב', נראה שהכוונה היא גם לחתימה).

שיטת בית הלל מובנת. בכותב ונמלך, כיוון שבסופו של דבר נמלך האדם ולא גירש [2] מדוע נפסלה לכהונה. וכן במגרש על תנאי, כיוון שהגירושין לא חלו [2] אינה נפסלת.

ובשיטת בית שמאי יש לומר:

(1) זו גזירה צדדית מדרבנן, וכבר מצינו גבי המגרש בלא עדים שבית שמאי פוסלים לכהונה, ויש לראות כאן שיטה אחת כללית שמחמירה ופוסלת לכהנים מפני חשש שיתבלבלו וכו'.

(2) לאור דיון גבי הבנת כתיבה [15] ובאופי תנאי, ייתכן שאף לבית שמאי אין זו גזירה צדדית, אלא שיש כאן מעשה גירושין.

בגמ' (יז): נחלקו התנאים מתי הבעל מפסיד פירות. לדעת ר' שמעון הבעל מפסיד פירות נכסי מילוג משעת כתיבת הגט. ולדעת חכמים, אליבא דריש לקיש משעת חתימה, ואליבא דר' יוחנן משעת נתינה. בהבנת שיטת ר' שמעון וחכמים אליבא דריש לקיש, ניתן להבין שאין זו רק תקנה צדדית שהבעל מפסיד פירות עוד לפני הגירושין, אלא שמדרבנן יש חלות גירושין חלקית על ידי הכתיבה אפילו לפני הנתינה. וכן משמע בתורי"ד שכתב:

"וריש לקיש סבר משעת חתימה אבדס, דקסבר אף על פי שאיחר לתיתו לה 'עדין בחתומיו זכין לו' בפירות, כשנותן לה זכתה למפרע משעת חתימה, כדאמרין בשטרי הלואות ומקח וממכר ש'עדין בחתומיו זכין לו', הכי נמי אמרינן גבי גט אישה לגבי פירות".

מפורש בדבריו, שיש חלות חלקית לגט כבר בשעת החתימה [16].

שמעתי מהרב צבי שכטר שליט"א, בשם מו"ז הגרי"ד סולובייצ'יק שליט"א, דגדר דין לשמה בגט איננו רק לחשוב בשעת כתיבת הגט לשם גירושין. גדר לשמה הוא שכתבת הגט היא התחלת מעשה הגירושין. והביא ראיות רבות לכך, ואזכיר רק שתיים:

(א) בגמ' ב: איתא, דבעינן שני עדים כדי להעיד שגט נכתב לשמה, משום דהוי דבר שהערווה. והנה ברור דלהעיד על הכשר של חפצא, כגון דנעל של חליצה הייתה עשויה מעור, סגי בעד אחד. ואף על פי כן ביחס לכתבת גט לשמה בעינן תרי עדים, וזאת משום שאין כאן רק עדות על הכשר החפצא של הגט [2] אלא עדות על תחילת תהליך הגירושין.

(ב) בגמ' יח. מובאת שיטת שמואל שמונים ג' חודשים משעת כתיבה. ובגמ' ביבמות מב: מבואר דבעינן ג' חודשים לאחר הגירושין, אף אם ברור שלא נתייחדו שלושה חודשים, כגון שהיה בעלה בבית האסורים. מכאן, שבעינן פרישת שלושה חודשים מהזמן שנאסרה על בעלה על פי ההלכה. ואף על פי כן, דעת שמואל היא שמונים משעת כתיבה, וזאת משום שאז החלו הגירושין.

ובכן יש לומר בדעת בית שמאי, שכיוון שכתב גט [?] הרי שאנו רואים כאילו היה מעשה גרושין ואולי יש חלות חלקית לגט, כפי שנתבאר, ולכן נפסלה לכהונה. אך כאן זה מאוד מחודש, שהרי נמלך, ובפשטות כתיבה הינה תחילת הגירושין רק אם בסופו של דבר גירש, ובמבט רטרוספקטיבי אנו אומרים שכבר התחיל בגירושין בשעת כתיבה.

ביחס למגרש על תנאי, נראה לבאר על פי הסבר מו"ז שליט"א בדברי ר"י (בתוספות [כתובות נו](#)), ד"ה הרי):

"ואומר ר"י: דאי לאו דילפינן מתנאי בני גד ובני ראובן הווא אמינא דשום תנאי אינו מבטל את המעשה, ואפילו לא יתקיים בסוף המעשה".

ולכאורה דבריו צריכים עיון, שהרי התנה בפירוש על מנת שיתקיים תנאו, וכיצד ייתכן שלולי פרשת בני גד ובני ראובן הייתי אומר שהמעשה קיים אף שתנאו לא התקיים? וביאר מו"ז שליט"א, דשאני טעות מתנאי. בטעות אין האדם רוצה במעשה, מה שאין כאן בתנאי [?] אין התנאי חלק מהדעת הבסיסית, ובאמת גם אם התנאי לא מתקיים האדם באמת רוצה בקיום המעשה. ולכן, לולי פרשת בני גד ובני ראובן הייתי אומר שהמעשה תמיד קיים. וזה מה שחודש, שאפשר לעשות תנאי למנוע את חלות המעשה, אף שבסיסית יש דעת למעשה. וכך ביאר בדברי ר"י (בתוספות [קידושין מט](#); ד"ה דברים), דבמקום טעות ודאי לא בעינן משפט התנאים [?] דהוי טעות, ורק בתנאי בעינן משפטי התנאים, כי בסיסית יש דעת למעשה.

ולפי זה יש לומר בדעת בית שמאי, שכיוון שיש דעת בסיסית לגירושין במגרש על תנאי, אף שתנאו לא התקיים והגירושין לא חלו, בכל זאת היה כאן מעשה גירושין [?] ולכן נפסלה לכהונה [17]. ובדעת בית הלל יש לומר, שאף שהתנאי אינו חלק מהדעת הבסיסית [?] אף על פי כן חודש מבני גד ובני ראובן שכאשר מתנה עם משפטי התנאים זה הופך להיות חלק מדעתו (ורק כאשר אין משפטי התנאים אין זה חלק מדעתו), ולכן אין אפילו מעשה גירושין.

לבסוף, נראה שבהבנת ריח הגט מדרבנן נחלקו ראשונים. איתא במרדכי (קידושין, סימן תקלא):

"מעשה בנערה שהייתה משודכת לכהן ולא נתקדשה, ובא פריץ אחד בבית הנערה עם שני עדים ונכנס עימה בדברים ונתן לה טבעת ולא הזכיר שום [קידושין עד](#) לאחר שעה. אז אמר הווי עלי עדים שקדשתיה, ואחד מן העדים אומר אני ראיתי נתינת הטבעת, והשני אומר אף נתינת הטבעת לא ראיתי, כי גוף הפריץ הפסיק ביני לבינה ולא יכלתי לראות, רק כשאמר הווי עלי עדים אמרתי לה השליכי, כי לקידושין נתן לך, והשליכה, ואז קמו קרובי הנערה וכפו את הפריץ שיתן לה גט. והשוו כל הגדולים שהקידושים לא היו קידושין. ואף על פי כן, פסק הר"א מביה"ס דכיוון שקיבלה גט נאסרה לכהן הראשון ששידך, ונחלקו עליו ר"י הלבן ורא"ם".

והנה נראה פשוט, שכאן איו שום מעשה גירושין, שהרי היא לא מקודשת [?] כפי שהשוו כל הגדולים. ואף ר' אלעזר מביהם נראה שמודה בכך, אך כיוון שנתן גט [?] נאסרה לכהן. וראיותיו

לא היו להוכיח שהקידושין ספק חלו, אלא אף שלא חלו ² נאסרה לכהן. ובדעתו נראה לומר, שמדרבנן ריח הגט נאמר כגזירה צדדית אף שאין מעשה גירושין. ובדעת הרא"ם שטען "נראה לי שכל גט שאינו מתיר לא לאיש ולא לאישה איננו פוסלו לכהונה, והי ככותב ונותן גט לפנויה" ³ נראה שמדרבנן יש פסול לכהונה רק כשמדרבנן יש מעשה גירושין.

וייתכן שיש נפקותא לדיון הריב"ש (סימן שמח), האם כשעברה ונישאת לכהן תצא. ודעת הריב"ש שתצא, ואפילו לדעת הרמב"ם שריח הגט מדרבנן. ונראה שאם ריח הגט מדרבנן זו גזירה צדדית, אם נישאת ⁴ לא תצא. אבל אם מדרבנן יש מעשה גירושין, אם נישאת ⁵ תצא, וכדעת הריב"ש. וייתכן, שיש שני מסלולים בריח הגט מדרבנן: לעיתים זו גזירה צדדית, ואם נישאת ⁶ לא תצא, ולעיתים יש מעשה גירושין מדרבנן ⁷ ואז אם נישאת תצא.

* סיכום חבורה שנאמרה בחשוון ש.ז. בחבורות של הרב וולף. בשבט ש.ז. העביר אאמו"ר שליט"א שיעור כללי בנושא זה. דבריו חפפו והשלימו חלק מהדברים, ומובאים בחלק א' וב' של המאמר. כל ציון סתמי של כגמ' במאמר זה הוא ממסכת גיטין.

[1] עיין ב"ספר המצוות" לרמב"ם, שורש שני. וכבר השתברו קולמוסים רבים בהבנת שיטתו. הרמב"ן שם הבינו כפשוטו, שהם אכן רק מדרבנן. ועיין בזוהר הרקיע לרשב"ץ, עמ' 14.

[2] עיין בשולחן ערוך חושן משפט, סימן לג, בש"ך ס"ק ז, שם ביאר גבי קרובי האם, שלדעת הרמב"ם הם פסולים לעדות מדאורייתא, אף שלגביהם כתב (עדות יג, א): "אבל שאר הקרובים מן האם או מדרך האישות כולן פסולין מדבריהם". אך גם דבריו נראים דחוקים.

[3] אין הכוונה לקניין ממוני של בעל באשתו, כפי שבוקע ועולה מכמה מקומות בראשונים. הכוונה לקשר החיובי בין הבעל ואשתו מצד אחד, ולאיסורה לעולם מצד שני. וכבר דנו בזה רבות, ואכמ"ל.

[4] עיין ב"תפארת יעקב" על אתר, שעמד על כך. ועיין ב"משאות משה" על מסכת גיטין סימן ל. ויש לדון כללית בגט מה הוא מתיר, האם את איסורה לעולם וממילא קשר אישות ניתק, או שמא את הקשר ביניהם וממילא מותרת לעולם, או את שניהם. ויש לדון בכך בעיקר על רקע הגמ' פה., ואכמ"ל.

[5] אם נניח שנישואי האח שמת באלו לגמרי, והזיקה הינה קשר חדש בין היבם והיבמה, אין מקום לדוגמא כזו. עיין ברמב"ן (יבמות נא; ד"ה 'והא אמרינן') הדין בשאלה זו על רקע מחלוקת יש זיקה-אין זיקה.

[6] עיין בשאגת אריה (שו"ת החדשות, סימנים ג-ד), הדין בשאלה זו בארוכה. ויש להעיר, שברור שגט שפסול רק מדרבנן פוסל לכהונה. כל הדין הינו ביחס לגיטין שלא חלים מדאורייתא.

[7] בדיוני כאן אני מתעלם מן השאלה האם בשאר המקומות ריח הגט הוא מדאורייתא וא מדרבנן. יש מקומות בהם ברור שזה רק מדרבנן, אך לא בכולם זה ברור. ה"שאגת אריה" דן בשאלה זו. אך כאמור, יש מקום לדיוני גם אם ריח הגט הוא רק מדרבנן בכל המקומות.

[8] עיין בדף כג וברמב"ן שם, האם עבד פסול להיות שליח להולכה. דעת הירושלמי שעבד פסול להיות שליח להולכה, וכפי שעמד על זה הרמב"ן שם.

[9] עיין ב"אמרי משה", סימן טז, שם אף הוא עמד על קושי זה בדברי הרמב"ם. ועיין בדיונו הנרחב שם.

[10] בשאלה זו, האם גט הינו שטר, יש לדון על רקע הגמ' (כב:) האם רק אלעזר סובר שע"מ כרתי רק בגט או גם בשטר שטרות. וכן יש לדון על רקע דין כתב ידו שכשר בגט מדאורייתא, בהשוואה לכתב ידו בשטרי ממון. ואכמ"ל.

[11] עיין בחידושים המיוחסים לריטב"א (בהוצאת מוסד הרב קוק נדפסו תחת "חידושי רבינו קרשקש"), ד"ה ואב"א, שם דעתו שכל שטרי קניין צריך לכתוב בגוף ראשון, בלשון מקנה, אף בפשטות דין זה קיים רק בגט, וכפי שמפורש בשלטי הגיבורים (בדפי המרדכי ז'): "ומה שאין כתוב כלשון שאר שטרות, שכתוב בהן בפנינו עדים ל"מ בא פלוני ואמר לנא וכו' ובגט אין כן אלא המקנה מדבר ולא העדים, היינו טעמא דכתיב 'ונתן', שהמגרש כותב אני פלוני מגרש אשתי פלונית, והעדים החתומים בו לכך כותבין אחר חתימתם עד שאין רק זכרון דברים אלא בגט צריך שיהא דברי המקנה כדכתיב וכתב ונתן וכו'".

[12] דברינו כאן תלויים בהבנת אופי עדות לקיום דבר. אם נבין כהבנת הגר"ח זצ"ל שיש צורך בעדים כדי לחזק את דעת המגרש, הרי שבלי עדים חסרה הדעת הדרושה לגירושין. לפי זה נראה שגם אין מעשה גירושין. אך אם נבין שהעדויות מצרכת רק כדי שהמעשה יחול א נראה שיש מעשה גירושין אף כשאין עדים. עיין בזה ב"הפרדס", שנה מ"ה, חוברת ה', במאמרו של הרב צבי שכטר שליט"א, עמ' 13-15.

[13] ניתן לבאר מחלוקתם כמחלוקת כללית בהבנת עדות לקיום הדבר, האם העדות נצרכת ליצור את הדעת לגירושין או האם רק כדי שמהעשה יחול. ועיין הערה 12, וכן ביאר הרב שכטר את מחלוקתם, במאמר הנ"ל.

[14] חלות שם של לשמה לשם גירושין בלבד בוקע ועולה בעוד כמה מקומות. עיין בתור"ד פד:, שם כתב, שאף לדעת ר' מאיר שלא צריך לכתוב גט לשמה א "עד כאן לא מכשיר ר' מאיר אלא התם דאיכתוב לשם גירושין, אבל האי דלא איכתוב שהרי יש בו שיור א אפילו ר' מאיר מודה דפסול". ועיין "בית יצחק", חוברת יג, תשכ"ז, במאמרו של הרב צבי שכטר שליט"א, עמודים 139-140, שם הוא דן בחלות לשמה לשם גירושין בלבד.

[15] עיין ב"תוספתא כפשוטה" למסכת גיטין, עמוד 897, הערה 31. ר"ש ליברמן מדייק שם מהבה"ג ומהלכות פסוקות, שהם פירשו את משנתנו "שכבר נתן לה את גיטה, אלא שנמלך מלכתחילה ומסר עליו מודעא, ובכגון דא פסולה לכהונה לבית שמאי". לפי זה, אין מקום לדיוננו כאן.

[16] דברי התורי"ד הם כמובן רק למ"ד משעת חתימה, ולר"ש דמשעת כתיבה ² לא שייך כלל לדבר על 'עדין בחתומיו זכין לו'. ייתכן, אם כן, לחלק בזה ביניהם. לר"ש ייתכן שזה בתורת תקנה צדדית, ולמאן דאמר משעת חתימה ² ייתכן שיש חלות חלקית לגט.

[17] לפי זה, ייתכן לחלק בין סוגי תנאים שונים ² בין 'על מנת' ל'אם'. ייתכן שרק ב'אם' התנאי הוא לא חלק מדעתו הבסיסית, ורק בו לדעת בית שמאי הגט יפסול לכהונה. ואילו ב'על מנת' התנאי הוא חלק מדעתו הבסיסית, וכאן אף לבית שמאי הגט לא פוסל לכהונה. וצריך לבחון את זה על רקע סוגיית משפטי התנאים, ואכמ"ל.